

Salvador Espriu a l'Europa eslava: compromís cívic i projecció intercultural

Sebastià Moranta Mas
(Frankfurt am Main / Marburg)

■ 1 Afers perifèrics: a l'Est com a l'Oest

La trobada acadèmica que motivà aquest article ens va dur a Berlín, el cor mateix d'Europa Central, un nucli que al mapa apareix decantat visiblement cap al món eslav.¹ La ciutat on, durant quasi mig segle, el continent es migpartia en dos blocs polítics era un lloc idoni per a debatre sobre la figura d'Espriu com a poeta «cívic», i la manera com el seu destí d'escriptor i una part de la seva obra més divulgada –sobretot alguns poemes emblemàtics de *Les cançons d'Ariadna* i *La pell de brau*– pogueren ser interpretats enllà de l'antic Teló d'Acer des que es van traduir al rus, al polonès i al txec. En aquest procés de traducció i recepció, encetat a principis de la dècada dels setanta, intervenen representacions de caire sociològic degudes a la situació política d'aquella etapa, en un territori que encarava la recta final de la guerra freda, així com la imatge d'Espriu que havien construït els crítics catalans identificats amb el Realisme Històric.² La nostra perspectiva parteix de la base que els extrems geogràfics d'Europa, malgrat les diferències òbvies, ofereixen interessants punts de semblança que permeten un estudi contrastat de la recent història cultural: l'Est majoritàriament eslav, marcat durant el segle passat per l'aplicació de l'ideari marxista i l'experiment soviètic; i el binomi Catalunya-Espanya sota l'ordre franquista, determinat per la repressió i l'atonía quasi general durant la llarga postguerra, i el desvetllament del catalanisme a partir dels anys seixanta.

1 Volem donar les gràcies a les persones que ens han proporcionat informació per a aquest treball, particularment a Alfons Gregori i Gomis, Natal'ja Matjaš, Ol'ga Nikolaeva, Jan Schejbal i Helena Vidal.

2 En definitiva, «l'home Espriu inserit en una col·lectivitat, en el país» (Castellet / Molas, 1963: 188). «*La pell de brau*, per efecte de la crítica, esdevingué, i continua sent encara, un símbol literari de la necessitat real d'un poble» (Gassol i Bellet, 2003a: 43).

Els pobles eslaus, com en certa manera Catalunya i altres territoris comparables per avatars històrics i situació sociolingüística, són entitats no sempre prou perfilades en la imatge col·lectiva de l'Europa contemporània; sovint es tracta de nocions vagament ètniques que se situen als contorns d'un nucli confós de vegades amb una *Mittleuropa* d'essència germànica, realitats que solen veure's condicionades en excés per l'abast de tòpics i prejudicis, o pel bloqueig que imposa la distància cultural i el desconeixement lingüístic. Això afecta no només petites regions o nacions que han conquerit tardanament una certa autonomia política o han configurat estats independents, sinó fins i tot grans mons culturals, Rússia inclosa, que serien poc o gens visibles a Occident si no fos pel paper de les traduccions, canalitzades sovint a través del mercat editorial alemany o francès, o pels fluxos migratoris est-oest de les dues darreres dècades. Tractant-se de la recepció d'Espriu i l'accés a la literatura catalana en general entre alguns sectors instruïts de l'antic bloc comunista, cal primer de tot tenir en compte l'aïllament cultural de les societats respectives, determinat pels fets polítics ocorreguts durant el segle (Gin'ko, 1998: 5). Com podia donar a conèixer Espriu una revista literària moscovita d'aleshores? El fenomen va trobar un bon aliat en la planificació cultural soviètica, que estimulava l'interès a gran escala per la literatura i editava autors forans en les pàgines d'*Иностранная литература* [Literatura Estrangera], d'aparició mensual, en tiratges que podien superar els sis-cents mil exemplars i eren punt de referència per a un públic il·lustrat.³ Tanmateix, hi jugava en contra la quasi invisibilitat exterior de la cultura catalana, indesligable del gran paraigües protector d'Espanya com a realitat historicopolítica de rang superior i de la literatura castellana com a nexa de totes les cultures hispàniques. Una realitat, aquesta, que prop de quaranta anys després segueix condicionant la sortida editorial de les literatures perifèriques, per uns motius que en essència no han canviat gaire.⁴

3 *Иностранная литература* es publica amb aquest nom des del juliol de 1955, com a continuadora de la tasca d'*Интернациональная литература* [Literatura Internacional] (1933–1943), òrgan de la Unió d'Escriptors de l'URSS. Tanmateix, la història de la revista es remunta a 1891, quan sortí a la llum *Вестник иностранной литературы* [El Missatger de la Literatura Estrangera]. En etapes successives, aquesta publicació ha donat a conèixer a l'espai russòfon l'obra d'escriptors destacats de tot el món en versions dels millors traductors.

4 Vegeu Murgades (2007: 144) sobre el concepte relacional d'«interposició» en la difusió dels productes culturals, una noció manllevada de la teoria sociolingüística: «Cosa que, en el cas del català, significa que, en l'àmbit estrictament idiomàtic com en el més àmpliament cultural, el món (allò universal) arriba majoritàriament vehiculat a Catalunya a

Vénen a tomb unes reflexions de Simona Škrabec, traductora i assagista eslovena establerta a Barcelona, a propòsit de la difícil visibilitat de les «petites» literatures en l'arena internacional. Deia aquesta investigadora que Europa, a vista d'ocell, mostra tan sols un club selecte de grans tradicions literàries, lligades a llengües potents, marcades per una expansió política en el passat i que ara s'ensenyen i estudien arreu: l'anglès, el francès, l'espanyol, l'alemany, el rus i en certa manera també l'italià són els únics idiomes que se solen considerar «grans», i que tenen una literatura darrere que acostuma a rebre aquest qualificatiu. Les altres literatures, seguint el plantejament de Škrabec (2004: 7), arrossegueu el problema de saber-se quasi invisibles per a la resta del món, malgrat que s'expressen en llengües perfectament codificades i de vegades amb molt sòlides tradicions i un grapat d'obres de gran valor.

Resseguint aquest fil, suggerirem un paral·lelisme –conscients de les virtuts (i els defectes) de la perspectiva comparatista– entre dues literatures dels marges d'Europa: la catalana i la ucraïnesa. En concret, pensem en Jurij Andruchovyč, divulgat a Alemanya com assagista per l'editorial Suhrkamp, un dels comptats autors ucraïnesos que gaudeixen d'un cert reconeixement en el mercat global. En una conferència pronunciada a Cambridge el 2002, aquest argumentava sobre la dificultat extrema que per a un escriptor de la seva nacionalitat suposa ser identificat internacionalment com a ucraïnès (Andruchovyč 2007: 49–63). Amb la seva esmolada ironia, es referia a l'entrada «Ukrainian» de la *Microsoft Encarta Encyclopedia*, que deia talment això (la cursiva és seva):⁵

Ukrainian is the official language of Ukraine. It is also spoken in parts of nearby countries, such as Poland and the Czech Republic. *It is very similar to Russian.* Ukrainian uses the Cyrillic alphabet.

La citació és impagable, d'una concisió que, dient poc, ve a expressar-ho tot. *It is very similar to Russian.* Aquesta és la pesada càrrega, l'existència tutelada de què difícilment poden deseixir-se algunes tradicions culturals. Tant a l'URSS com a Polònia i a Txecoslovàquia, el primer text d'Espriu

través de l'espanyol, i que és a través d'aquest també que el món pervé a coneixement (si és que hi pervé) de la realitat catalana (allò particular)».

5 Andruchovyč (2007: 57). Els extractes publicats d'aquella conferència, llegida amb motiu del congrés anual de la British Association for Slavonic and East European Studies (BASEES), porten un títol ben significatiu (en donem la versió alemanya): «What language are you from? Der ukrainische Schriftsteller und die Versuchung der Vergänglichkeit».

publicat es remunta a 1971.⁶ En aquells anys, el públic prototip de la perifèria oriental d'Europa no tenia cap idea articulada sobre el català; a tot estirar, n'havien de pensar més o menys això (en la llengua pròpia de cadascú): *It is very similar to Spanish*. En aquesta línia, el component espanyol de matriu castellana actuava com un poderós contextualitzador que determinava ja d'entrada la recepció crítica. Els primers crítics i traductors que s'ocupen d'Espriu i altres autors no saben català, basen la comprensió dels textos en versions espanyoles o franceses, i el coneixement que tenen de la tradició literària sovint l'han adquirit a correcció a partir de les recomanacions bibliogràfiques de col·legues de Barcelona, com a part d'una tasca quasi diplomàtica de col·laboració amb un grup selecte d'intel·lectuals de la incipient democràcia espanyola.

Amb tot el que hem dit fins ara, podem establir breument una sèrie de trets i estratègies que condicionen la difusió dels autors catalans (i, en general, dels creadors literaris de moltes cultures minoritzades) en l'àmbit i el període de què parlem; i que han influït en les presentacions d'Espriu, per tal com és un dels qui han tingut més fortuna d'abast europeu. Voldríem assenyalar aquests sis aspectes:

1. El que en un altre lloc (Moranta 2005: 331) vam anomenar «nivellament estratègic» amb valors consagrats d'una cultura més àmplia, amb una literatura internacionalment prestigiosa, tal com acabem de dir. Els exemples són diversos, però un dels més il·lustratius és el de la hispanista Inna Terterjan. Aquesta investigadora, en prologar el 1981 una selecció mínima de poesia catalana, afirmava això: «No es tracta dels versos d'una sèrie de poetes que abans ignoràvem, sinó d'una tradició poètica que ens és desconeguda». I afegia que la lectura no deixa la impressió «de particularisme exòtic ni de candidesa provinciana», abans de deixar clar que la influència dels poetes espanyols (sic) és indiscutible i de percebre-hi el ressò de Juan Ramón Jiménez, García Lorca o Unamuno (Terterjan, 1981: 79–80).⁷ Com queda clar, aquestes referències

6 En el cas de la premsa cultural soviètica, no es tracta d'un poema sinó d'una novel·la breu, *Letizja*, traduïda per A. Sipovič i publicada primerament en el recull de Jasnij (1971: 451–467).

7 «Познакомьтесь: новая поэзия. Не стихи нескольких ранее неизвестных поэтов, а неведомая нам поэтическая традиция. [...] Стихи Карнэ, Фойша и других представленных в подборке поэтов отнюдь не оставляют впечатления экзотической особенности или провинциальной нетронутости. [...]

funcionen talment citacions d'autoritat. I apareixen en textos que, en termes generals, delaten una atenta lectura d'una sèrie de materials crítics i una actitud receptiva davant el plurilingüisme ibèric i el «renaixement de les petites literatures nacionals» (Terterjan, 1981: 79), alhora que una ben comprensible distància respecte a la matèria de què tracten.⁸ Un cas meritori és el de la hispanista moscovita Natal'ja Matjaš, curadora de diversos lliuraments d'Espriu i autora d'un pròleg de setze pàgines precís i ben documentat, «Лабиринты Салвадора Эсприу» [Els laberints de Salvador Espriu], que encapçala la més àmplia antologia de l'escriptor, *Избранное* [Obres escollides] (1987), amb mostres de poesia, narrativa i teatre. Matjaš glossa de manera competent la trajectòria vital i artística de l'autor, a qui, en consonància amb el que dèiem, contextualitza en els corrents de la lírica peninsular del segle XX i situa de bon principi a l'alçada d'Unamuno, Aleixandre, Dámaso Alonso y León Felipe (Matjaš, 1987: 5).

2. L'apropiació ideològica d'un autor (o un corrent artístic, o tota una tradició cultural). A la vista d'aquest fenomen, hom tendeix a interpretar els condicionants historicoculturals de Catalunya a través de les representacions de la pròpia història i tradició. Per això, de vegades el que interessava els editors i els lectors no era tant el valor literari intrínsec d'un autor com les vicissituds d'un poble que lluitava per defensar la seva llengua i singularitat política, com es fa evident en el cas polonès (Sawicka, 2004a: 16). Per la seva banda, Abramova (1981, 5–6) quasi semblava que es delectés en una visió determinista de la història quan sostenia que Catalunya és un magnífic exemple de com «nosaltres» – pensant en Rússia, probablement – depenem del nostre passat, de com els moments històrics més allunyats condicionen el present i de la responsabilitat que tenim davant la nostra descendència. Plavskin (1984: 14) manlleva de Lenin el terme «crítica sentimental del capitalisme» en definir l'actitud pairalista dels poetes romàntics enfront de la nova

В стихах каталонцев влияние испанских поэтов неоспоримо. [...] И все же отблески стихов Хуана Рамона Хименеса или Федерико Гарсиа Лорки как будто вспыхивают в строфах Фойша или Жимферрэ. [...]

В сонете Жозепа-Висенса Фойша “Один, в отрепье...” чувствуется богоборческое напряжение сонетов Унамуну (“Сонет о судьбе”, “Молитва атеиста”).

En sentit invers, l'autora apunta que Lusiàs March va influir en tota la poesia feta a la península Ibèrica durant els segles XVI i XVII, incloent-hi Lope de Vega i Camões.

- 8 «Сейчас в Испании началось возрождение малых национальных литератур: их собирают, изучают, пропагандируют».

civilització burgesa. Així mateix, en alguns llocs es desprèn de les preferències dels crítics, orientades per la teoria marxista de l'art, el recel enfront de certs moviments suspects de caure en l'esteticisme i els excessos formals –la poesia pura, el Noucentisme, les avantguardes.

3. La traducció indirecta. Constitueix un aspecte tècnic, però d'una importància cabdal. La majoria de versions són d'una gran qualitat, que ben sovint és independent del coneixement que el traductor pugui tenir de la llengua original. Fins i tot quan es fa constar que les versions estan fetes del català, sovint és raonable suposar que el traductor devia fer valer un domini òptim del castellà combinat amb nocions genèriques d'altres idiomes romànics. En l'àmbit eslau és molt habitual la figura del poeta-traductor, que acostuma a traduir partint d'una versió literal (o *подстрочник*, en rus) feta per estudiants o fins i tot parlants nadius de la llengua de partida. Per tant, la tasca de reelaboració del material poètic suposa adesiara allunyar-se de l'original o àdhuc prescindir-ne, sobretot quan es tradueix a una llengua amb uns patrons mètrics habitualment tan rígids com el rus. Aquesta pràctica fa possible que molts versos aconseguixin recrear la veu d'Espriu i adequar-la a la tradició poètica receptora, però de vegades al preu d'haver d'obviar matisos de contingut; sigui com sigui, l'habitual absència de rima en aquests casos facilita la tasca.⁹
4. La dispersió i l'abast restringit. Sobretot quan els diversos lliuraments ocupaven unes poques pàgines d'una revista literària, de manera que d'un autor només es traduïa un poema o un sol conte. O, en l'altre extrem, les versions aparegudes en alguna miscel·lània universitària, destinada a no tenir el més mínim ressò fora d'una o dues facultats de Filologia. En són l'excepció feliç set antologies que contenen obra d'Espriu, cinc en rus i dues en txec, publicades amb tiratges copiosos entre 1971 i 1988, dues de les quals dedicades íntegrament a oferir una mostra representativa de la totalitat de la seva producció.
5. El to divulgatiu. Degut al propòsit inaugural d'aquells primers textos en la premsa soviètica, polonesa i txecoslovaca, dirigits consegüentment a un públic molt ampli, així com al coneixement deficitari de la realitat catalana, quasi mai de primera mà, per part dels redactors. Això no ha impedit que apareguessin estudis sobre aspectes concrets de l'obra

9 S'entén la traducció poètica com a recreació o reescriptura del text primigeni amb els recursos propis de la llengua d'arribada. Afirmava Meschonnic (1999: 275) que el poema d'un poema pot ser infinitament diferent del poema.

espriuana als principals centres catalanistes (Moscou, Sant Petersburg, Cracòvia, Poznań), molt espaiats en el temps però de manera sostinguda fins a l'actualitat. Avui podem assegurar que Espriu és l'autor català contemporani que ha gaudit de més atenció acadèmica en aquests països, en competència amb Rodoreda en alguna universitat.

6. La selecció arbitrària d'autors i obres. Un fenomen ben visible durant els darrers vint anys, en què la tria i edició d'un autor sovint depèn més de la recomanació ocasional d'un especialista o l'entusiasme d'un traductor novell que de polítiques editorials coherents. En descriure aquesta realitat, Sawicka (2004a: 18) ha parlat d'un retrat molt fragmentari i una imatge més aviat atemporal de les lletres catalanes a Polònia. El fet que a Catalunya no s'hagi acabat de construir un concepte global i prou comprensiu de la pròpia tradició literària no ajuda gens a fer possible un programa de traduccions sòlid, com tampoc les urgències actuals del mercat editorial.

■ 2 Recepció, ideologia i matèria compromesa

A l'hora d'estudiar les condicions de la recepció crítica d'un autor fora del seu context natural, s'acostuma a negligir el pes del marc sociològic en què es produeix la traducció, i que se sol mostrar en diverses formes de manipulació ideològica i material.

Resulta curiós pensar com podia llegir i percebre la figura d'Espriu un lector rus culte de finals dels anys setanta o de poc abans dels primers efectes visibles de la *гласность* gorbaxoviana (un període que quasi coincideix en el temps amb la revaloració del poeta que va produir-se a Catalunya arran del seu traspàs). O què en devia pensar un hispanista txec de 1980 encuriós per l'antologia *Zachráněná slova* [Les paraules salvades], que acabava de treure l'editorial Odeon en una ambiciosa sèrie dedicada a les literatures ibèriques. Ens podem preguntar, finalment, com es devia explicar aquells mots una part del jovent polonès proper a Solidarność, en uns anys de lluita sindical en què començava a tenir notícia de l'esperit reivindicatiu dels catalans a través de les cançons de Raimon i Lluís Llach, que circulaven interpretades pel grup estudiantil Zespól Reprezentacyjny o pel cantautor Jacek Kaczmarski.¹⁰

10 La primera actuació de Lluís Llach a Polònia, acompanyat de Maria del Mar Bonet, va tenir lloc el 1977 a Varsòvia. Com és prou sabut, Kaczmarski va adaptar la lletra de «L'estaca» de Llach en la cançó «Mury» [Els murs], esdevinguda una mena d'himne ofi-

Segons el discurs oficial en aquells països, calia mantenir «una postura d'apropament i de fraternitat amb els pobles derrotats pel feixisme, com Espanya» (Gregori i Gomis, 2009: 270); Espriu havia de ser per a aquells ideòlegs, de manera implícita, un aliat intel·lectual, una mena de rebel contrari a la dictadura franquista i, per tant, susceptible de ser aprofitat simbòlicament per a la causa internacionalista.¹¹ D'altra banda, alguns lectors més sagaços, o bé disconformes amb el sistema comunista, podien veure en Espriu un heterodox que expressava a la Catalunya franquista unes inquietuds semblants a les seves, una manera de sublimar el seu desacord amb la quotidiana utopia socialista. És a dir que les autoritats culturals de Moscou, Praga o Varsòvia, en permetre la publicació d'Espriu, difonien un autor que es podia llegir al mateix temps en clau antifeixista i anticomunista, segons la predisposició i la sensibilitat de cadascú. Ens trobem davant d'un procés creuat, híbrid; una doble lectura en clau ideològica de l'obra espriuana, o més aviat d'Espriu com a personatge públic i referent ètic, fins i tot com a símbol d'un país ofegat pel feixisme i del món cultural dels perdedors de la postguerra espanyola. És versemblant que per a algun traductor, que als ulls dels governants devia ser un acadèmic exemplar, traduir certs poemes de *La pell de brau* fos també un acte íntim de protesta, una petita rebel·lió intel·lectual que era difícil canalitzar d'una manera més explícita, al marge de la percepció lírica del present en la veu d'aquell quasi desconegut poeta català.

Helena Vidal, professora de rus a la Universitat de Barcelona, ens recordava que durant els anys setanta i vuitanta la tradició russa del llenguatge isòpic es trobava a l'ordre del dia, i entre persones cultes era habitual interpretar qualsevol lectura, fins i tot els clàssics grecollatins i moderns, a través del prisma de la realitat soviètica (Moranta, 2005: 323).¹² Un

cions de la resistència prodemocràtica. Sobre la recepció de la Nova Cançó a Polònia, vegeu Gregori i Gomis (2007b, 2009) i Sawicka (2004b: 286–287).

- 11 Gregori i Gomis cita allà mateix unes paraules de la hispanista Ewa Kulak (1996) referides a la Polònia d'aleshores: «Los autores expresan su indignación ante la represión a la que está sometida la catalanidad, considerando todos los esfuerzos por conservar la identidad catalana como un elemento de lucha contra el régimen enemigo».
- 12 *Эзопов язык* en rus. Vegeu Wachtel (2004: 10). Es tracta d'una forma de doble llenguatge, una maniobra literària en forma d'astúcia retòrica que pretén burlar la pressió de la política cultural i la censura. En la història russa té una llarga tradició, que segons alguns estudiosos es remunta als temps de Nicolau I. En una tesi doctoral dedicada a analitzar el llenguatge isòpic en la lírica d'Osip Mandel'stam de la darrera època (1932–1937), Mess-Baehr (1997) defensa que en aquest període particularment sagnant el poeta va evolucionar de l'*homo aestheticus* a l'*homo politicus*, i va llegar a la posteritat la seva

públic que podia arribar a fer-se seu el mite d'Antígona tal com l'havia reformulat Espriu en la peça teatral homònima (inclosa en l'antologia *Избранное*, traslladada per Marina Kienja); o que era capaç de veure en el «laberint grotesc» per on transita Ariadna un correlat irònic de molts absurds rutinaris. Si la mitologia ha donat en tot temps una expressió el·líptica als delits humans i ha atenuat el poder comprometedor de la paraula a lloure, és tal vegada en els règims autoritaris on la intel·ligència n'ha sabut treure més profit. Era l'època, aquells primers anys setanta, en què Vladimir Vysockij estrenava *Гамлет* [Hamlet] al teatre moscovita Na Taganke, i reproduïa amb la seva incomparable força escènica el conflicte existencial del príncep danès; alguns passatges del drama shakespearà, com el cèlebre monòleg «To be or not to be» en la versió canònica de Boris Pasternak, ressonaven en les consciències dels espectadors i adquirien adesiara la potència del crit, el manifest o la protesta. La Unió Soviètica d'aleshores, deixats enrere la repressió estalinista i els desastres de la guerra d'ocupació de 1941–1945, era un règim sense rostre humà però que als ulls de molts funcionava raonablement bé. A les «repúbliques populars» de l'Europa centreoriental el paisatge tenia una coloració semblant, bé que accentuada per l'agent exterior en forma d'ingerència armada. Diferències evidents que són també similituds amb l'Espanya franquista, malgrat que aquesta mena d'analogies desagradin profundament als neoliberals hispànics.¹³ En això, Espriu hauria pogut ser també «un dels seus», un escriptor contracorrent en una cultura dirigida pel Partit únic, i en certa manera ho era. Des d'una Catalunya desmoralitzada, on molts cercaven de refer-se en el pragmatisme possibilista, el seu destí es projecta en aquells literats soviètics a qui la pressió policial i la censura havien obligat a retirar-se en l'exercici assossegat de la traducció dels clàssics o en el conreu de la literatura infantil: des de Mandel'stam, encara els anys trenta, fins a Kornej Ćukovskij, un dels més famosos autors de poemes per a nens, passant pel mateix Pasternak i tants altres (Vidal, 2009: 37–39). A Praga, després del cop comunista del febrer de 1948, Vladimír Holan es reclou a Kampa i, des del seu univers sedentari allunyat del món, va creant una poesia de contorns existencials i referents barrocs, adolorida, a voltes quasi espriuana.

protesta de manera xifrada. Plavskin (1984: 14) interpreta la simbologia religiosa dels poetes de la Renaixença com una mena de llenguatge isòpic que els permetia expressar les inquietuds més amagades.

13 Vegeu l'entrevista amb Helena Vidal publicada a *La Vanguardia* (01.04.2009: 64). El titular elegit pel periodista, Víctor-M. Amela, cau potser en un efectisme massa llampanant: «La España de Franco se parecía a la Rusia de Stalin».

El nostre autor podia ser vist com un asceta, un filòsof existencialista, un dissident o quasi un revolucionari. En cada cas, la seva rectitud moral era patró i exemple per als catalans malmenats per la història i la victòria de les forces feixistes en la «guerra nacional-revolucionària» de 1936–1939 (Plavskin, 1984: 16), segons una fórmula lèxica usual a l'època, els quals podien ser compadits de cop i volta, a través del fràgil vincle de la traducció poètica, pels súbdits de les dictadures comunistes més àvids de bona literatura estrangera. En veure's obligat al final de la guerra a renunciar als projectes individuals, i en decantar-se per un aïllament ultrareflexiu que expressava un rebuig total de la nova situació, Espriu motivava que, anys més tard, la seva actitud fos entesa «com a testimoni ètico-polític de disconformitat i de protesta», segons l'encertada expressió de Miralles (1987: 390). Tanmateix, és adequat utilitzar el terme «dissident» en referir-nos a Espriu? En sentit etimològic, aquest concepte designa qui està separat, allunyat, del dogma o la ideologia dominant (del llatí *dissedere* 'separar-se' o 'seure a banda'), i sovint no implica tant una acció directa com un estat de l'esperit, un íntim desacord. També una mena de dimissió o renúncia. Entès així, es pot considerar que Espriu fou un dissident típic. Referit a la discrepància ideològica, però, l'ús del terme va molt lligat a partir dels anys seixanta als règims subordinats a Moscou, i entre nosaltres no hi ha tradició d'anomenar dissidents els intel·lectuals espanyols crítics amb el règim franquista. Vist avui, Espriu ens pareix massa reclòs en si mateix, massa aliè al concepte de lluita i a qualsevol concessió al dramatismes com per fer-li portar una vitola amb tanta càrrega política; i la seva obra sembla globalment massa fonda, centrada obsessivament en la dimensió elegíaca —el temps que s'escola i la mort sempre a l'aguait.¹⁴ Tot i així, els punts de contacte queden ben a la vista, ja que el paper dels intel·lectuals en els sistemes basats en la restricció de les llibertats civils mostra semblances recurrents, amaga moltes contradiccions i obeeix sempre a la desconfiança del poder polític davant el reialme simbòlic de les paraules. En qualsevol cas, aquest perfil polític de l'intel·lectual, i en concret del poeta, és indestruïble de la tradició russa, gairebé d'ençà dels inicis de la literatura nacional moderna al segle XVIII. Ho expressen de manera clara unes paraules de Mayelaveta (1990: 7) en el pròleg d'una edició francesa de Mandel'stam:

14 L'actualitat d'Espriu es fa palesa en algunes columnes aparegudes en la premsa diària de Barcelona. Vegeu l'article d'Antoni Puigverd «La limosna de Espriu» (*La Vanguardia*, 11.01.2010: 22): «Quizá el error sea leer a Espriu como un profeta o un político. Era solamente un escritor. Toda su obra es una reflexión sobre el paso del tiempo y la muerte, esa absurda pero inevitable desembocadura».

[...] elle [la poesia; S.M.] est porteuse de conflit ou de dissidence, de mémoire, de sacré. Elle est un événement social, un événement politique.

Aquesta concepció de la poesia es pot enllaçar amb la institucionalització de la figura del «poeta nacional», tan característica del període romàntic de les literatures eslaves. Tornem a Andruchovyč, i en concret al retrat que fa de les nombroses cares de Taras Ševčenko, l'indiscutible «poeta nacional» ucraïnès. Un d'aquests vessants és el de dissident. El paradigma de Ševčenko, ens diu, és l'idealista solitari que s'implica en una lluita personal contra un sistema totalitari; i la seva ètica és la de la resistència enfront d'una força desmesurada, impersonal, contra una formidable maquinària d'opressió. Ševčenko, segons un enunciat del poeta contestatari Ihor Kalyneč, va ser una «cançó protesta» entre els intel·lectuals ucraïnesos que el 1972 foren víctimes d'una onada repressiva que va castigar els focus d'oposició a les principals ciutats (Andruchovyč, 2007: 150–151). Era certament un temps en què tot Europa pareixia descobrir la força transformadora de la poesia cantada. Un paper que ens fa pensar en el corral hispànic, i més en concret en les interpretacions que Raimon feia del nostre poeta dalt dels escenaris. Espriu és, amb més o menys justícia i al marge de la seva voluntat, el més semblant a un «poeta nacional» que ha tingut Catalunya (si més no després de Verdager). L'home que no dóna el braç a tòrcer davant la por i el poder establert, contra els quals sempre queda el recurs a la queixa i el sarcasme. La veu que encara ressona al I Festival Popular de Poesia Catalana al Price (1970) (Espriu, 1987: 41):

Detestem els grans ventres, els grans mots,
la indecent parencia de l'or,
les cartes mal donades de la sort,
el fum espès d'encens al poderós.

(La pell de brau, XXV)

A la Rússia soviètica, el perfil que més s'acosta en aquesta actitud és tal vegada el d'Anna Achmatova. Totes dues figures semblen agermanades per una pulsó estoica davant la desgràcia personal, que es combina amb la identificació simbòlica amb els patiments del poble. Això exclou ja d'entrada la possibilitat de l'exili. Deia Achmatova (1989: 17) en unes notes autobiogràfiques de 1965 que en els seus versos trobava un lligam amb el temps i amb la «nova vida» del seu poble; i durant el procés de creació,

«vivía amb els ritmes que sonaven en la història heroica» del seu país.¹⁵ Una presa de partit per la seva gent, una actitud civil que sembla que convergeixi amb la posició d'Espriu.¹⁶ Percebia aquests paral·lelismes la poeta-tractora Natal'ja Vanhanen quan, el febrer de 2002, ens oferia dotze poemes de *Llibre de Sinera*. En la introducció (Vanhanen, 2002: 116), citava els versos amb què Achmatova encapçala *Реквием* [Rèquiem] (1961), que en la veu de Marçal / Zgustova (2004: 123) diuen així:

Cap cel estrany no em donava aixopluc
Ni em protegien ales forasteres.
Era, llavors, entremig del meu poble
I compartia la seva dissort.¹⁷

Diríem que no ens trobem pas gaire lluny del poeta que, en l'«Assaig de càntic en el temple», tantes vegades citat, es recrea en la impossibilitat d'abandonar la pàtria i guanyar-se un futur més propici a l'estranger —«Però no he de seguir mai el meu somni / i em quedaré aquí fins a la mort.»— (Espriu, 1981: 303) i fa professió del «desesperat dolor» amb què estima el país. Vanhanen (2002: 115) remarca el vincle indestructible de l'autor amb Catalunya, l'amor i el dolor eterns del poeta, sempre en deute davant el poble, un sentiment que atribueix a les particularitats del seu caràcter.¹⁸ En una línia semblant s'expressava Matjaš (1987: 12), per a qui el dolor que Catalunya infligeix a Espriu es projecta en la queixa d'Unamuno «Me duele España».

Apuntarem breument que la poesia contra la pàtria té una sòlida tradició en les lletres russes, que Wachtel (2004: 146) redueix a tall d'exemple a alguns poemes de Vjazemskij i Lermontov, i a gran part de l'obra de Nekrasov. El reguitzell d'invectives, allora denigratòries i afectuoses, que

15 «Я не переставала писать стихи. Для меня в них – связь моя с временем, с новой жизнью моего народа. Когда я писала их, я жила теми ритмами, которые звучали в героической истории моей страны. Я счастлива, что жила в эти годы и видела события, которым не было равных».

16 Gassol i Bellet (2003a: 129–130) considera que *La pell de brau* és la culminació «de l'esforç de lliurar la pròpia activitat cultural en benefici del poble»; i caracteritza Espriu com «aquest poeta-filòsof a l'estil platònic, que es sacrifica pel govern de la *res publica*».

17 «Нет, и не под чуждым небосводом, / И не под защитой чуждых крыл, – / Я была тогда с моим народом, / Там, где мой народ, к несчастью, был» (Achmatova, 1998: 21).

18 «Его жизнь и судьба нераздельно связаны с Каталонией – вечной любовью и болью поэта, – перед которой по особому, совестливому складу характера он всегда ощущал себя в долгу».

Esprriu adreça a la seva terra en aquell famós poema devia tocar fàcilment la consciència de molts lectors soviètics amb un mínim de sentit crític. De fet, Abramova (1981: 5) al·ludeix als mots d'Espriu a l'inici del pròleg de la primera antologia russa de poetes catalans.¹⁹ En aquesta mena de literatura, el realisme sorgeix de les reaccions d'amor-odi vers el propi territori causades per la impossibilitat de fugir-ne tant com de contribuir a millorar la situació.

■ 3 Cooperació hispanosoviètica. Espriu a Rússia (1971–2008)

En el cas de la traducció i la recepció de l'obra d'Espriu a la Unió Soviètica, es tracta d'un exemple que cal inscriure en un procés de planificació cultural i col·laboració institucional d'abast més ampli, determinat pels primers contactes oficials entre l'Espanya postfranquista i l'URSS sota el règim de Brežnev. Tots dos països van restablir relacions diplomàtiques el febrer de 1977, després de prop de quatre decennis d'estricta enemistat a tots els nivells. El primer ambaixador espanyol fou el català Joan Antoni Samaranch, el qual ja aleshores era vicepresident del Comitè Olímpic Internacional, i que al llarg de la seva llarga carrera olímpica sovint va mostrar-se receptiu als interessos de Moscou. S'acostuma a reconèixer que la mediació de Samaranch va ser clau en la cooperació acadèmica i cultural hispanosoviètica, i ens consta que contribuï directament a introduir el 1978 els estudis de català a la Universitat Lomonosov, focus d'investigació catalanista d'on han sorgit alguns traductors i especialistes en l'obra d'Espriu, i que més tard (1987) es convertiria en la plaça de lector finançada per la Generalitat de Catalunya. Va existir en aquells anys una Comissió Hispanosoviètica de Literatura sota els auspicis de la Unió d'Escriptors de l'URSS, que va col·laborar estretament amb una sèrie de crítics i escriptors (els més actius van ser Guillem Díaz-Plaja, Joan Ramon Masoliver, Àlex Broch, Joaquim Molas, Joan Perucho i alguns altres). Aquests van viatjar a la Unió Soviètica diverses vegades, van entrevistar-se amb els seus col·legues russos i d'altres nacionalitats, i van assessorar-los sobre alguns autors contemporanis a fi d'agilitzar-ne la traducció al rus.²⁰ Al principi d'aquells contactes,

19 «Мечта о независимой и полнозвучной жизни, “неизлечимая” любовь к “бедной, грязной, грустной, горькой родине” действительно неослабевающими цепями связали творчество каталонских художников с судьбами их страны».

20 Segons Masoliver (*La Vanguardia*, 13.06.1985: 40), la primera d'aquestes trobades es remunta a 1973, quan un congrés de l'Associació Internacional de Crítics Literaris celebrat a Moscou va permetre a Díaz-Plaja, José Agustín Goytisolo i el mateix Masoliver

Díaz-Plaja feia esment, en una entrevista publicada el 23 de setembre de 1976, d'unes

aproximaciones intelectuales, apoyadas sin duda en esa simpatía tan misteriosa como indudable entre nuestras dos culturas, paralelas en su marginación del mundo centro-europeo, en su predominio de lo afectivo i de lo melancólico, en su estimación de los registros populares y en cierta valoración de los motivos coloristas en ambos folklores.²¹

En contrapartida, la premsa barcelonina de l'època consigna la visita a Espanya de personalitats com el novel·lista Konstantin Simonov, aleshores secretari de la Unió d'Escriptors, que va entaular una certa amistat amb col·legues catalans i va merèixer un commogut article necrològic de Masoliver a *La Vanguardia* del 30 d'agost de 1979.²² Fruit de tot aquest treball conjunt, la revista *Иностранная литература* va donar cabuda a alguns escriptors catalans en diverses remeses, i el 1987 l'editorial Raduga publicava una extensa antologia d'Espriu, ja esmentada, amb un tiratge que en garantia una àmplia distribució. Alguns anys abans s'havien editat dues antologies de poesia catalana, preparades pels especialistes de Moscou (*Огонь и розы* [El foc i les roses], 1981) i Leningrad (*Из каталонской поэзии* [Poesia catalana], 1984), que donaven una mostra representativa de l'autor.²³ Quant a la qualitat d'aquestes versions, fetes segons el mestratge de la molt competent escola russa de traductors literaris, aquí destacarem només unes notes d'un article que Vidal (1987: 127–128) va dedicar a ambdós reculls:

posar els fonaments d'uns contactes hispanosoviètics amb diverses trobades a Moscou, Leningrad i Duixanbe, que es van perfilar amb successius viatges a Espanya d'autors com K. Simonov, Č. Ajtmatov, S. Michalkov, R. Roždestvenskij, P. Gruško, etc. Tres anys més tard, una expedició espanyola constituïda per José Artigas, Díaz-Plaja, Masoliver, Juan Pedro Quiñonero i Helena Vidal «llevó un sinfín de libros e intervino en innumerables mesas redondas, así en Moscú y Leningrado como en la capital de Georgia». Arran d'això, es va constituir una comissió mixta de crítics que s'encarregà de fer possibles els viatges d'escriptors, intercanviar materials, redactar articles i compilar antologies. És en aquest context que s'emmarca la traducció i edició d'autors catalans a l'URSS fins a la darrerera dels anys vuitanta. Natal'ja Matjaš, llavors redactora de Raduga i responsable de les publicacions d'autors espanyols, ens n'ha ofert el seu testimoni (Moranta, 2005: 333).

21 *La Vanguardia* (23.09.1976: 27).

22 «En la pérdida de un gran escritor, amigo de nuestras gentes», *La Vanguardia* (30.08.1979: 11).

23 Per tenir més detalls sobre aquestes edicions, es poden consultar Vidal (1987: 123–131) i Moranta (2005: 328–330).

Com els traductors anteriors, Vs. Bagno no intenta reproduir sistemàticament l'estructura rítmica. Prefereix buscar l'adequació del to amb mitjans de la versificació russa. Empra la rima quan és emprada a l'original, no l'hi afegeix en cas contrari, i manté el nombre de versos. La impressió de conversa, la dicció «prosaica», la transmet usant els tipus de versos clàssics en rus –iàmbs i trocaics especialment–, però trencant-ne la regularitat d'accents i de nombre de síl·labes més sovint del que és habitual, sense introduir-hi, d'altra banda, la rima, que russificaria en excés el to.

La publicació d'*Избранное*, com havia passat amb algun altre llibre d'autors catalans aparegut en el mercat soviètic en anys anteriors, va tenir algun ressò ocasional en la premsa de Barcelona, en concret en les pàgines de cultura de *La Vanguardia*. És així que la secció literària d'aquest diari del 14 de gener de 1988, en la pàgina 37, incorporava una breu ressenya amb el títol «Espriu, en prosa y en verso, al ruso». El redactor anònim –el mateix Masoliver?– es referia amb satisfacció gens dissimulada al foment de les lletres catalanes en l'immens mercat lector que era la Unió Soviètica, i tenia la deferència d'esmentar tots els traductors responsables del volum, com ara Sergej Gončarenko, identificat com «el gran traductor de Lorca» –val a dir, amb imprecisions flagrants en certs cognoms, que fan suposar algunes vacil·lacions a l'hora de desxifrar l'índex. El comentari, d'una estricta intenció divulgativa, acaba aixecant acta del generós tiratge i el valor material de l'edició:

El volumen, en doceavo y de tapa dura, bordea el medio millar de páginas, pese a lo cual su precio se reduce a dos rublos y 70 kópeks (al cambio oficial, unas 540 pesetas; pero, en la realidad rusa, poco más de veinte duros). Lo edita la moscovita Ráduga, y la tirada –agotada a estas horas, sin duda– es de 50.000 ejemplares.

En la difusió d'Espriu a Rússia en el moment en què es produeix van incidir diversos factors, com hem volgut mostrar. La majoria contribueixen a crear la imatge de poeta compromès i contestatari, d'acord amb les recomanacions dels crítics catalans i el pòsit marxista del Realisme Històric teoritzat per Castellet / Molas (1963: 177–191). Gončarenko (1987), en presentar una tria de dotze poemes de *Setmana Santa*, deia que durant els anys cinquanta i seixanta l'autor s'havia convertit en «un dels líders nacionals de la resistència espiritual contra la dictadura feixista», i que la majoria de catalans veien en els seus poemaris una espècie de manual que reflectia el rebuig dels fonaments del règim de Franco.²⁴ Aquesta visió preferent és

24 «Став в 1950–1960-е годы одним из национальных лидеров духовного сопротивления фашистской диктатуре, Эсприу [...] создает одну за другой три

reforçada per alguns materials crítics de la imprescindible *Иностранная литература*, que tendeixen a fer ressaltar la llarga vigència de la poètica realista de l'Espriu de *La pell de brau* i el Pere Quart de *Vacances pagades* (com en l'extens article d'Àlex Broch «Размышления о каталонской литературе последних десятилетий» [Reflexions sobre la literatura catalana dels darrers decennis], escrit per a l'ocasió, i traduït i comentat per Matjaš, la qual veu en un eventual allunyament del realisme una «malaltia del creixement» que espera que la nova generació superi aviat).²⁵

Val la pena recalcar en aquest punt l'aversió del pensament marxista-leninista, tan cofoi amb la retòrica de l'internacionalisme i l'amistat entre els pobles, per tot allò que fos causa de disputes de caire nacional o ètnic. Un discurs ben coherent, atesa la necessitat pràctica de mantenir cohesionat l'imperi, i comparable amb la croada franquista contra tot el que fos suspecte de separatisme. Matjaš (1987: 19), temerosa davant qualsevol espurna de discòrdia, dóna un toc d'alerta contra algunes manifestacions de fervor nacionalista que ha observat a la Catalunya autonòmica.²⁶ Traduíem d'un altre lloc unes paraules seves (Matjaš, 1985: 173), marcades per una retòrica ben de l'època: «Avui la literatura catalana és una part indestriable del procés literari comú d'Espanya; la unitat del destí històric d'aquests dos pobles, que enfonsa les seves arrels en el passat llunyà, és la base d'aquesta comunitat».²⁷ Així que ja podem veure que la relativa simpatia vers la causa

поэтические книги, сделавшиеся для большинства каталонцев своего рода “учебником” неприятия самих основ франкистского режима». Per la seva banda, Plavskin (1984: 20) no dubtava a qualificar Espriu com a poeta antifeixista.

- 25 «Для современной литературы и критики Каталонии это своего рода “болезнь роста”, порождение долгого и тяжелого периода, который не мог пройти бесследно. Хочется надеяться, что болезнь эта не будет затяжной» (Matjaš, 1985: 173). Sobre *La pell de brau*, vegeu també Matjaš (1978: 112).
- 26 «Призыв Эсприу к взаимной терпимости народов, населяющих Испанию, не потерял своей актуальности и сегодня: ведь получение Каталонией автономии в 1978 году вызвало не только подъем национального самосознания, но и всплеск национализма». El desè precepte del «Моральный кодекс строителя коммунизма» [Codi moral del constructor del comunisme], aprovat en el XXII Congrés del Partit Comunista de la Unió Soviètica (1961) i estampat en banderes i pancartes, establia això: «Дружба и братство всех народов СССР, нетерпимость к национальной и расовой неприязни» [Amistat i germanor entre tots els pobles de l'URSS, intransigència davant les hostilitats nacionals i racials]. Gregori i Gomis (2009: 270) apunta que, durant l'època de la Transició espanyola, també en la premsa polonesa apareixen articles que presenten Catalunya com un territori procliu a la raixa separatista.
- 27 «Каталонская литература сегодня – неотъемлемая часть общего литературного процесса Испании; единство исторической судьбы двух народов, уходящее корнями в далекое прошлое, – основа этой общности». La idea de fons es comple-

catalana es fonamentava en bona part en una estricta projecció de la realitat soviètica, i desconfiava de possibles excessos que un ús mal entès de la llibertat recobrada podria desfermar. Tot això no es contradeia amb la noció de «многонациональная литература Испании» [literatura plurinacional d'Espanya] que havia posat en circulació Plavskin (1980), ja que, si d'una banda implicava conceptualment una visió oberta i plural de l'Estat, d'una altra no qüestionava l'estatus preeminent i la funció cohesionadora de la llengua i la literatura castelleses, en correspondència amb el paper del rus com a llengua franca i de la cultura russa com a dominant en el «seu» àmbit geocultural. És revelador pensar que les idees d'Espriu, amb el seu desig de concòrdia i el rebuig radical de qualsevol forma d'enfrontament, devien ser més properes a aquest fraternalisme panhispànic que li pressuposaven els crítics russos, que no a les estrebades d'aquells qui volgueren fer de *La pell de brau* un himne patriòtic per a ús del catalanisme, més o menys com han assenyalat en la darrera dècada Gassol i Bellet (2003a: 17–49, 2003b) i altres estudiosos.

■ 4 Traduccions espriuanes al polonès

En comparació amb el cas rus, la mostra de versions poètiques d'Espriu a Polònia resulta més fragmentària i dispersa. Ho deia Sawicka (2004a: 14–15), responsable dels estudis catalans a la Universitat Jagellona de Cracòvia, amb les dades a la mà:²⁸

Qui més a prop és d'omplir un volum amb poesies seves traduïdes al polonès és Salvador Espriu, amb trenta-quatre poemes procedents de set reculls, la majoria –divuit– de *La pell de brau*. La dispersió en aquest cas es veu en el nombre de revistes que han publicat poemes d'Espriu –quatre– i, més encara, en el nombre de traductors: nou.

Queda clara, doncs, la preferència dels redactors pel vessant «cívic» d'Espriu. Així, quan la revista *Literatura na Świecie* [Literatura en el Món], creada el 1971 amb una concepció internacionalista propera a la soviètica *Иностранная литература*, dona a conèixer Espriu aquell mateix any, el poema triat és «El meu poble i jo», en una versió signada per Marek Bate-

menta amb la concepció «comunitària» de les literatures nacionals dels països socialistes, tal com exposen Lichačëv / Andreev (1981); aquests rebutgen per «científica» la pretensió segons la qual els trets autòctons d'una cultura nacional es desenvolupen de manera isolada, al marge del diàleg entre els pobles.

28 Es pot consultar la minuciosa bibliografia catalanopolonesa a càrrec d'Anna Sawicka (2004), disponible en línia (<www.filg.uj.edu.pl/~as/bibliografia/> [20.11.2010]).

rowicz. Els responsables d'aquella publicació van decidir, però, canviar-li el títol, de manera que en polonès va passar a dir-se «Pompeu Fabra w holdzie» [A la memòria de Pompeu Fabra].²⁹ Es tracta tal vegada del text més explícitament compromès de l'autor i d'interpretació més transparent, un poema «didàctic» que, com un martelleig constant, adquireix la força d'un manifest. Gregori i Gomis (2006) ha dedicat un estudi a analitzar els aspectes traductològics de la recepció de la lírica d'Espriu a Polònia, tenint en compte les diverses lectures possibles d'acord amb el punt de vista ideològic adoptat per cada traductor. Així veiem com, en «El meu poble i jo», el canvi d'un temps verbal en el penúltim tercet —«esguardem» és traduït per «spoglądaliśmy» ('esguardàvem')— permet adaptar la situació dels catalans durant el franquisme a les circumstàncies de la Polònia prebèl·lica, quan el país estava «oprimit», segons la propaganda oficial, pels burgesos i terratinents.³⁰ Comentant la versió del mateix poema a càrrec de Zofia Szleyen, Gregori i Gomis (2006: 137) arriba a sostenir que aquesta traductora ha tendit a la literalitat, però només en aquells casos en què això l'ajudava a aconseguir un determinat objectiu ideològic.³¹ Una afirmació que potser cau en l'exageració volguda, i que li permet seguir glossant sota unes premisses similars les versions espriuanes d'Aleksandra Olędzka-Frybesowa i Andrzej Nowak.

En unes consideracions introductòries, l'autor de l'article establia certes analogies polonesocatalanes que se situen en la línia del nostre discurs: encara que les orientacions polítiques d'ambdós règims autoritaris —la República Popular de Polònia i l'Espanya franquista— eren diametralment oposades, els textos espriuanos travessaven les fronteres ideològiques gràcies al seu particular engatjament, que tendia a l'universalisme sense negligir els elements locals, mentre prenia partit per la defensa dels valors nacionals en una situació d'ingerència imperialista (Gregori i Gomis, 2006: 134). En un període de manca de llibertats democràtiques a tots dos països, no era difícil que els ciutadans amb més consciència nacional, feta d'episodis heroics barrejats amb dosis de victimisme, experimentessin una

29 Gregori i Gomis (2009: 272) considera que la versió d'aquest poema va sorgir arran del segon recital de Raimon a l'Olympia parisenc (febrer de 1969), a partir del qual es va editar el disc *Sobre la pau. Contra la por*. La darrera peça inclosa en el disc és la versió musicalada del poema esmentat, que porta el títol «Pompeu Fabra».

30 «Upadli na dno studni / spoglądaliśmy w niebo / mój lud i ja» [Davallats al pou, / esguardem enlaire / el meu poble i jo]. Vegeu Gregori i Gomis (2006: 134–136).

31 «Zauważyć więc można, że dosłowny przekład zastosowano tylko tam, gdzie służył on osiągnięciu pewnego ideologicznego celu».

clara empatia envers els catalans a través de les notícies que anaven arribant de la península Ibèrica. Molts polonesos s'identificaven amb el moviment antifranquista, traslladant a les vivències pròpies les reivindicacions de signe identitari que una bona part de la societat catalana feia seves. Això explica també que el que més interessava a l'elit intel·lectual fos una literatura de base realista que reflectís els mals tràngols del segle.³² I encara hi intervé un altre aspecte singularment interessant: el sentiment religiós en ambdues societats i el paper de l'Església catòlica, que, mentre a Polònia mantenia encesa la flama del patriotisme opositor en temps de penúria, en el cas hispànic es mostrava afectat al règim, tot i el perfil discordant d'alguns sectors catòlics catalans. És així que els primers textos traduïts a la Polònia de postguerra són presentats com a religiosos, i algunes aproximacions de la premsa cultural polonesa a una Catalunya oficialment catòlica incidien en aquest component. Sawicka (2004b: 278–280) pensa que les analogies es van portar massa lluny, i conclou: «Als polonesos no se'ls havia ocorregut que la imatge ideològica oficial de Catalunya podia ser tan falsa com la de la Polònia comunista».

■ 5 Espriu a la Txecoslovàquia de la «normalització»

Quant a la presència espriuana en l'àmbit cultural txec, destaca de manera particular la implicació de Jan Schejbal, traductor literari amb una àmplia experiència en el món editorial, lligada durant anys a la casa Odeon. A més de les sèries d'autors forans, aquesta publicava la revista bimensual *Světová literatura* [Literatura Universal], amb una tirada de set mil exemplars, i disposava d'un servei especial, el Klub čtenářů [Club dels Lectors], amb més d'un quart de milió d'abonats (Schejbal, 2004: 304).³³ Gran divulgador de

32 Amb aquest corrent es pot relacionar la publicació de *Diamantový plac* [La plaça del Diamant], de Rodoreda, el 1970 en la versió de Zofia Chądzyńska, acreditada traductora de narrativa hispanoamericana, que va basar-se en l'edició castellana. Com també el mínim lliurament d'Espriu de 1971, compartint cartell amb altres cinc poetes (M. Bauçà, J. Horta, J. Sarsanedas, J. Brossa i Raimon), que apareixen com autors amb una clara consciència social. Més endavant (1978), la mateixa *Literatura na Świecie* va mostrar Espriu com un autor de caire metafísic. Poc després de la mort del poeta surten a la llum algunes aproximacions crítiques, d'abast tanmateix molt restringit (Sawicka, 2004b: 285–290).

33 Odeon va ser fundada el 1952, dins la xarxa d'editorials creades pel Ministeri de Cultura. Schejbal hi treballà de 1974 a 1989; en una primera etapa es va ocupar de la publicació d'autors de les literatures hispàniques, i amb les seves traduccions volgué atreure l'interès del públic vers les lletres catalanes. Sobre la significació d'aquest segell en la

les lletres catalanes als països txecs, Schejbal ha dedicat a Espriu un lloc eminent en la seva llarga trajectòria.³⁴ Ja el 1971 en donava a conèixer tres poemes a *Světová literatura*, i posteriorment traduiria les narracions *Letizija* i *Laia*, la segona de les quals s'incorporà al recull *Pět katalánskejch novel* [Cinc novel·les curtes catalanes] (1988), que, amb un tiratge de trenta-tres mil exemplars, va ser un èxit de vendes.

Però la seva aportació més fructífera és l'antologia *Zachráněná slova*, a la qual ja ens hem referit de passada. Aquest volum proposava una selecció de set poemaris (*Cementíri de Sinera*, que oferia íntegre; *Les hores*; *Mrs. Death*; *El caminant i el mur*; *Final del laberint*; *La pell de bran* i *Llibre de Sinera*, a més de dos textos de *Fragments...*). El que més ens interessa aquí és l'epíleg del recull, que duu per títol «Básník noci svého národu» [El poeta de la nit del seu poble].³⁵ Avui, l'autor insisteix que aquell text dóna la clau de la seva visió en paral·lel de l'època de la *normalizace* [normalització], imposada pels nous dirigents després de l'esclafament militar de la Primavera de Praga, i la realitat espanyola durant la dictadura franquista.³⁶ Un període en què, tal com ens recorda Chvatík (2001: 110), les noves autoritats tancaren desenes de revistes i van suspendre l'edició de molts llibres concebuts en l'ambient eufòric dels mesos anteriors a la invasió, mentre la gent era acomiadada dels seus llocs de feina, i els menys íntegres canviaven ràpidament de camisa i evitaven les trobades comprometedores amb els vells amics.³⁷ La bus-

vida literària txecoslovaca, vegeu Schejbal (2004: 304–306) i Schejbal / Utrera (2004: 50). Dos valors de la catalanística txeca, Vladimír Hvižďala i Miloslav Pluhař, van exiliar-se arran dels fets de l'estiu de 1968.

- 34 Un interès personal que, val a dir, sembla que no s'ha correspost amb les inquietuds dels principals centres hispanistes del país: no tenim constància d'estudis dedicats a Espriu en els cercles universitaris txecs i eslovacs. Tanmateix, l'activitat catalanística de Schejbal no ha defallit, i avui és l'impulsor d'un projecte de diccionari en dos volums txec-català i català-txec, finançat pel Govern d'Andorra.
- 35 Fa al·lusió al poema «El gobernador», inclòs a *Mrs. Death* (Espriu, 1981: 248): «[...] Aleshores, / damunt la sang i el marbre, / lentament m'alço príncep / de la nit del meu poble». Gassol i Bellet (2003a: 130) ha apuntat que és una imatge (el poeta com a dirigent o príncep del seu poble) reiterada en altres passatges del corpus espriuà.
- 36 «El coneixement de la història contemporània dels països de llengua catalana m'oferia una sèrie de paral·lelismes amb la situació del meu país després del 21 d'agost de 1968 (avui en fa 42 anys!). Per això no dubtava que Espriu parlaria clar també en txec» (comunicació personal de 21.08.2010).
- 37 «Návrat z Mnichova do Prahy počátkem roku 1970 byl trpký; “normalizace” začala ukazovat svou pravou tvář: byly zastaveny desítky časopisů, náklady knih, které jsme připravili k vydání v euforii Pražského jara, mizely ve stoupách, lidé byli propouštěni ze zaměstnání a ti slabších povah rychle měnili kabáty – věcerejší kolegové přecházeli na opačnou stranu ulice, když jsme se měli potkat».

cada afinitat entre els destins d'ambdós pobles sembla evident quan Schejbal (1980: 92) designa l'11 de setembre de 1714 com una espècie de batalla de la Muntanya Blanca (Bílá hora) dels catalans, potser tenint en compte la participació de soldats d'Espanya en aquell combat als afores de Praga (1620) en el marc de la Guerra dels Trenta Anys; i afirma que aquesta vegada, referint-se a l'entrada de l'exèrcit franquista a Barcelona el febrer de 1939, la història ha estat més terrible que aleshores pel nombre d'executats i empresonats, i pel fet que en endavant els «judeocatalans» no seran més que un element subordinat dins la societat espanyola i el nom de la seva terra serà objecte de menyspreu.³⁸ No costa gaire trobar en aquestes paraules una intenció figurada, una picada d'ullet als lectors que volien llegir entre línies; com si la irrupció dels tancs del Pacte de Varsòvia, dotze anys enrere, hagués estat —aquesta vegada per a la nació txecoslovaca— com una segona Muntanya Blanca, més contundent que la primera. L'autor, que tanmateix no defuig un repàs sintètic del vessant més existencialista de l'obra antologada i caracteritza amb justesa alguns títols espriuans, sembla desitjar astutament que el lector arribi a establir aquesta mena de correspondències. Com ara quan diu que la major part dels intel·lectuals catalans es van exiliar cap al final de la guerra, i els que restaren al país van emmudir; o que els escriptors a casa i a l'exili van proposar-se «salvar els mots» i preservar el que havia romàs del patrimoni cultural comú després de la desfeta, l'única opció en aquelles circumstàncies, si hom considera que els contactes amb la resta del món estaven molt restringits i la prohibició pesava sobre llibres i revistes. En el marasme dels primers temps de la postguerra espanyola, Schejbal (1980: 92) cercava prudentment de reflectir-hi l'estat d'ànim col·lectiu que llavors percebia als carrers de Praga.³⁹

■ 6 A vint-i-cinc anys de la seva mort: Espriu, de lluny, revisitat

Tots ho sabem: avui ningú ja no se salva per la literatura, les lectures poètiques ja no omplen estadis, l'atomització del mercat editorial provoca que es tirin just un parell de milers d'exemplars d'un volum que, potser, fora dels

38 «Opakovala se historie, kterou Katalánsko poznalo po své “Bílá hoře” 11. září 1714, tentokrát však hrozivější o desetitisíce popravených, statisíce žalářovaných, o to, že “židokatalánci” měli být napříště jen služebnou složkou španělské společnosti a jméno jejich země navždy stíženo opovržením».

39 Espriu és presentat com un home valent que supera el tarannà introspectiu i no dubta a protestar contra les mesures repressives del règim i a fer costat als presos polítics: «On sám [...] se neváhal vystavit policejní perzekuci, šlo-li o to, vyjádřit solidaritu se student-ským hnutím nebo protestovat proti mučení politických vězňů» (Schejbal, 1980: 96).

cenacles universitaris ningú no llegirà... La democràcia (tics autocràtics al marge) ha portat la vulgarització dels productes culturals, i l'era tecnològica ha capgirat l'ordre de prioritats i ha imposat un consum basat en la immediatesa. Hem volgut recordar, però, que en alguns països del «socialisme real» la literatura va tenir un component massiu, i la tasca de l'escriptor va gaudir d'un prestigi i una autoritat moral gens freqüents entre les nacions mediterrànies.⁴⁰ Per això el destí de l'obra d'Espriu és un fenomen rellevant, que troba un encaix particular en aquelles societats que començaven a descobrir les esquerdes de la Nova Fe. Espriu és traduït en uns moments en què la seva figura pública havia assolit la màxima influència simbòlica a Catalunya, i aquest procés es tanca pocs anys després de la seva mort. Convertit en clàssic contemporani, sovint llegit de manera massa parcial, l'interès per Espriu decau i en la balança de la literatura catalana aviat pesaran més altres tendències. En els dos darrers decennis, les úniques noves traduccions que hem localitzat són dotze poemes de *Llibre de Sinera* en rus, en la versió de Vanhanen ja esmentada. Fa l'efecte que es dona per entès que en els anys vuitanta es va traduir i publicar tot el que calia.

Mentrestant, les aproximacions a Espriu han passat a ser més acadèmiques, com correspon a la seva condició de clàssic en espera pacient d'una interpretació més comprensiva, meditada i justa. Als primers treballs amb vocació científica, obra de les filòlogues Marina Kienja, Izol'da Bigvava i Elena Jakimenko, del cercle catalanòfil de Moscou, es va sumar la contribució d'Ol'ga Nikolaeva, de Sant Petersburg, que va dedicar a la poesia primerenca d'Espriu la tesi de llicenciatura, i que després va centrar en el mateix autor el seu projecte de doctorat.⁴¹ Els dos darrers articles signats per aquesta investigadora, apareguts en publicacions de la seva universitat, daten de 2008, i un d'ells se centra justament en la recepció de la poesia civil espriuana a la mateixa Catalunya (Nikolaeva, 2008). A partir del resum a què hem tingut accés, podem dir que l'autora adverteix que «Espriu s'identificava amb Catalunya, la seva pàtria, i en aquest sentit era nacionalista, però també era iberista, espanyol i cosmopolita»; i fa constar que els primers comentaristes (Castellet, Molas, Fuster) van destacar el significat concret, immediat de la poesia que ells mateixos anomenaven civil, deixant

40 Recordem que alguns dels poetes més destacats de la generació del «desglaç» (Andrej Voznesenskij, Evgenij Evtušenko, Bella Achmadulina) van declamar la seva obra en lectures multitudinàries en recintes esportius. Vegeu l'article de D. Garnet «When Poets Rocked Russia's Stadiums» (*New York Times*, 03.06.2010: C1), publicat arran de la mort de Voznesenskij. També Wachtel (2004: 9–10).

41 Trobareu les oportunes dades bibliogràfiques a Moranta (2005: 324).

de banda el seu valor transcendent. En el món universitari polonès, convé destacar la lectura de *La pell de brau* a càrrec de Sawicka (2007: 183–228) a l'estudi «Wina, kara, oczyszczenie w poemacie *Skóra byka* Salvadora Espriu» [Culpa, càstig i purificació en el poema “La pell de brau” de Salvador Espriu], que combina la interpretació en clau històrica amb una exegesi que universalitza la simbologia present en el recull. Finalment, és remarcable la feina d'Alfons Gregori, oriünd de Tarragona i professor d'estudis catalans a la Universitat Adam Mickiewicz de Poznań, que va consagrar a l'Espriu «compromès» part de la seva tesi doctoral en literatura comparada, al costat de Miquel Martí i Pol, Paul Éluard i Jacques Prévert;⁴² i que en els treballs citats més amunt ha examinat les versions poloneses d'Espriu i ha estudiat el ressò dels cantautors de la Nova Cançó. Així mateix, ha sintetitzat una sèrie d'aportacions de referència de la crítica catalana sobre Espriu en un article adreçat a la comunitat acadèmica del seu país d'adopció (Gregori i Gomis, 2007a).

I a la terra del poeta, d'aquell qui va voler comprendre «el complex enigma peninsular» a través del fet literari, el missatge d'Espriu ha cobrat en aquests mesos renovada actualitat, encara que fos perquè alguns certifiqessin la fallida d'aquella idea d'Espanya en raonable convivència entre iguals.⁴³ La matèria més intel·ligible de *La pell de brau* ha tornat a fer-se política i, en aquest any d'efemèride, n'és una mostra una nova edició del poemari de Sepharad presentada per Josep M. Castellet, i acompanyada d'un apèndix que conté les opinions de destacats analistes de premsa (Espriu, 2010).

Per tancar aquestes pàgines, farem nostres unes paraules del poeta Andrés Sánchez Robayna:⁴⁴

42 *El arte del compromiso en las posguerras francesa y catalana: Paul Éluard, Jacques Prévert, Salvador Espriu y Miquel Martí i Pol*, tesi doctoral inèdita, defensada el 2005 a la Universitat Adam Mickiewicz de Poznań.

43 Jordi Pujol ho afirmava en l'editorial «El fracàs de l'Espriu» (24.11.2009), publicat en el butlletí de la seva fundació (<<http://www.jordipujol.cat/ca/jp/articles/7170>> [20.11.2010]). El punt de vista de l'expresident de la Generalitat va donar ocasió a un intercanvi d'opinions en el qual participaren, entre d'altres, Francesc-Marc Álvaro, Enric Juliana i Antoni Puigverd. Compareu-ho amb aquesta observació de Quim Monzó (*La Vanguardia*, 26.11.2010: 20): «Durante la transición, para caernos en gracia, los políticos españoles citaban a Espriu: *La pell de brau*, Sefarad, la concordia... Luego, cuando vieron que no necesitaban para nada la concordia, defenestraron a Espriu y echaron mano de Pla».

44 Recollides per *La Vanguardia* (17.03.1988: 47).

Un tópic aplastante hizo de él [Espriu; S.M.] una figura de la resistencia política y también un símbolo cultural. Su poesía aguardaba. Y sigue aún aguardando. Puede decirse, en verdad, que Espriu es un símbolo...

El símbol, l'escriptor, l'home... Una espera que ha durat massa temps i que enguany, amb motiu del 25è aniversari de la mort de l'escriptor de Sinera, s'ha concretat en una sèrie de fruits visibles que conviden a reflexionar novament a propòsit d'una obra polièdrica, que combina el vol metafísic amb la dimensió moral i la preocupació civil, dirigida cap endins i cap enfora, meditativa i alhora transformadora. ■

■ Referències bibliogràfiques

- Abramova, Marina A. (1981): «Предисловие» [Pròleg], dins: Gončarenko, Sergej F. (ed.): *Огонь и розы. Из современной каталонской поэзии* [El foc i les roses. Poesia catalana contemporània], trad. Sergej Gončarenko, Pavel Gruško i Mark Samaev, Moskva: Прогресс, 5–17.
- Achmatova, Anna (1989): *Избранная поэзия* [Poesia escollida], Paris: Ymca-Press, «Избранная поэзия», 7.
- (1998): *Реквием* [Rèquiem], dins: *Собрание сочинений в шести томах* [Obres escollides en sis volums], vol. 3, Moskva: Эллис Лак, 21–30.
- Andruchovych, Jurij (²2007): *Дьявол ховається в сирі. Вибрані спроби 1999–2005 років* [El dimoni s'amaga dins el formatge. Assaigs escollits dels anys 1999–2005], Kyiv: Критика. [Versió alemanya: *Das letzte Territorium. Essays*, trad. Alois Woldan, Frankfurt am Main: Suhrkamp (Edition Suhrkamp; 2446), 2003. / *Engel und Dämonen der Peripherie. Essays*, trad. Sabine Stöhr, Frankfurt am Main: Suhrkamp (Edition Suhrkamp; 2513), 2007.]
- Castellet, Josep Maria / Molas, Joaquim (1963): *Poesia catalana del segle XX*, Barcelona: Edicions 62 (Llibres a l'Abast; 3).
- Chvatík, Květoslav (2001): *Knihy vzpomínek a příběhů*, Brno: Atlantis.
- Espriu, Salvador (⁴1981): *Obres completes, I. Poesia*, Barcelona: Edicions 62 (Clàssics Catalans del Segle XX).
- (1987): *Obres completes, II. Poesia*, 2, ed. Francesc Vallverdú, Barcelona: Edicions 62 (Clàssics Catalans del Segle XX).
- (2010): *La pell de brau*, Barcelona: Columna (L'Arquer).

- Gassol i Bellet, Olívia (2003a): *La pell de brau de Salvador Espriu o el mite de la salvació*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 304.
- (2003b): «*La pell de brau*. l'Espanya d'Espriu», *L'Avenç. Revista d'Història i Cultura* 283 (setembre), 30–32.
- Gin'ko, Valentina G. (1998): *Художественная литература Испании в русской печати 1. Каталонская литература* [Literatura feta a Espanya en les publicacions russes, 1. Literatura catalana], Moskva: Изд. «Рудомино».
- Gončarenko, Sergej F. (1987): «Вступление» [Introducció], dins: Espriu, Salvador: *Страстная неделя* [Setmana Santa], *Иностранная литература* 7, 27.
- Gregori i Gomis, Alfons (2006): «“Poprzez moje lustro suną dziwne odbicia”: Salvador Espriu w świetle polskich przekładów», dins: Filipowicz-Rudek, Maria / Konieczna-Twardzikowa, Jadwiga (ed.): *Nieznane w przekładzie: Między oryginałem a przekładem*, XI, Kraków: Księgarnia Akademicka, 133–155.
- (2007a) «Salvador Espriu: historia, krytyka i ideologia w literaturze katalońskiej», dins: Eminowicz-Jaśkowska, Teresa / Sawicka, Anna (ed.): *Almanach kataloński (Katalonia–Walencja–Baleary–Andorra)*, Kraków: Księgarnia Akademicka (Studia Iberystyczne; 6), 97–113.
- (2007b): «Paraules, música i ideologia: Lluís Llach i la seva obra en clau polonesa», dins: Rodríguez Caeiro, Lucía / Filipowicz-Rudek, Maria (ed.): *Policromía: Języki i kultury mniejszościowe Półwyspu Iberyjskiego w studiach polskich*, Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 71–101.
- (2009): «Entre la ideologia i els sons: la recepció de les cançons-poema de Raimon a la Polònia comunista», dins: Faluba, Kálmán / Szijj, Ildikó (ed.): *Actes del Catorzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Vol. 1: Contactes internacionals de la literatura catalana a partir del Modernisme*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana; 147), 269–278.
- Jasnýj, Vadim K. (ed.) (1971): *Современная испанская новелла* [Narrativa espanyola contemporània], Moskva: Прогресс.
- Lichačev, Dmitrij S. / Andreev, Jurij A. (1981): «Истоки и характер содружества братских литератур Европы» [Orígens i caràcter de la cooperació entre les literatures germanes d'Europa], *Иностранная литература* 4, 188–192.

- Marçal, Maria-Mercè / Zgustova, Monika (2004): *Versions d'Akhmàtova i Tsvetàieva*, Barcelona: Proa.
- Matjaš, Natal'ja A. (1978): «Вступление» [Introducció], dins: Espriu, Salvador: *Стихи* [Versos], trad. Sergej Gončarenko, *Иностранная литература* 10, 111–112.
- (1985): «Вступление» [Introducció], dins: Broch, Àlex: «Размышления о каталонской литературе последних десятилетий» [Reflexions sobre la literatura catalana dels darrers decennis], trad. Natal'ja Matjaš, *Иностранная литература* 6, 172–174.
- (1987): «Лабиринты Салвадора Эсприу» [Els laberints de Salvador Espriu], dins: Espriu, Salvador: *Избранное* [Obres escollides], ed. Natal'ja Matjaš, trad. Sergej Gončarenko *et al.*, Moskva: Радуга, 5–20.
- Mayelasveta (1990): «Introduction», dins: Mandel'stam, Osip [Ossip Mandelstam]: *De la poésie*, ed. i trad. Mayelasveta, Paris: Gallimard (Arcades), 7–37.
- Meschonnic, Henri (1999): *Poétique du traduire*, Paris: Verdier.
- Mess-Baehr, Irina (1997): *Мандельштам и сталинская эпоха: эпова язык в поэзии Мандельштама 30-х годов* [Mandel'stam i l'època de Stalin: el llenguatge isòpic en la poesia de Mandel'stam dels anys trenta], Helsinki: Helsinki University Press (Slavica Helsingiensia; 17).
- Miralles, Carles (1987): «Salvador Espriu», dins: Riquer, Martí de / Comas, Antoni / Molas, Joaquim: *Història de la literatura catalana*, vol. 10, Barcelona: Ariel, 389–446.
- Moranta, Sebastià (2005): «Traduccions i recepció crítica de l'obra de Salvador Espriu a Rússia», dins: *Si de nou volem passar. I Simposi Internacional Salvador Espriu (Barcelona–Arenys de Mar, 1–3 d'octubre de 2003)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Abat Oliba), 319–338.
- Murgades, Josep (2007): «Dinàmiques d'interposició en el pas del particular a l'universal (i viceversa)», dins: Jané i Lligé, Jordi / Kabatek, Johannes (ed.): *Fronteres entre l'universal i el particular en la literatura catalana*, Aachen: Shaker (Biblioteca Catalànica Germànica; 6), 143–165.
- Nikolaeva, Ol'ga S. (2008): «Гражданская поэзия Салвадора Эсприу и ее восприятие в Каталонии» [La poesia civil de Salvador Espriu i la seva recepció a Catalunya], dins: *Петербургская иберо-романистика. Памяти проф. О.К. Васильевой-Шведе и акад. Г.В. Степанова* [Filologia ibero-

- romànica a Sant Petersburg. En memòria de la prof. O. K. Vasil'eva-Švede i l'acad. G. V. Stepanov], Sankt-Peterburg: Изд. С.-Петербургского гос. университета, 171–184.
- Plavskin, Zacharij I. (1980): «Многонациональная литература Испании» [La literatura plurinacional d'Espanya], *Русь и народы* 10, 205–224.
- (1984): «О Каталонии и ее поэзии» [Sobre Catalunya i la seva poesia], dins: Bagno, Vsevolod E. / Plavskin, Zacharij I. (ed.): *Из каталонской поэзии* [Poesia catalana], trad. Vsevolod Bagno *et al.*, Leningrad: Художественная литература, 5–20.
- Sawicka, Anna (2004a): «Polacs i polonesos. Traducció literària català-polonès i polonès-català», *Quaderns. Revista de Traducció* 11, 11–27.
- (2004b): «Catalunya vista des de la Polònia de la postguerra a través de la seva literatura», dins: Trenc, Eliseu / Roser, Montserrat (ed.): *Col·loqui Europeu d'Estudis Catalans. Vol. 1: La recepció de la literatura catalana a Europa*, Montpel·lier: Université Montpellier III / Association Française des Catalanistes, 277–296.
- (2007): *Drogi i rozdroża kultury katalońskiej / Camins i cruïlles de la cultura catalana*, Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Schejbal, Jan (1980): «Básník noci svého národu», dins: Espriu, Salvador: *Zachráněná slova*, trad. Jan Schejbal, Praha: Odeon, 92–97.
- (2004): «Recepció de la literatura catalana als Països Txecs», dins: Trenc, Eliseu / Roser, Montserrat (ed.): *Col·loqui Europeu d'Estudis Catalans. Vol. 1: La recepció de la literatura catalana a Europa*, Montpel·lier: Université Montpellier III / Association Française des Catalanistes, 297–312.
- / Utrera, David (2004): «Les traduccions en txec i eslovac d'obres literàries catalanes i viceversa», *Quaderns. Revista de Traducció* 11, 45–57.
- Škrabec, Simona (2008): «La literatura catalana a Europa Central / Katalonska književnost u Srednjoj Europi», Barcelona: Institut Ramon Llull / Sveučilište u Zadru.
- Terterjan, Inna A. (1981): «Вступление» [Introducció], dins: Carner, Josep / Foix, J. V. / Gimferrer, Pere / Salvat-Papasseit, Joan / Quart, Pere: «Из каталонской поэзии» [Poesia catalana], trad. Pavel Gruško i Mark Samaev, *Иностранная литература* 4, 79–80.
- Vanhanen, Natal'ja Ju. (2002): «Вступление» [Introducció], dins: Espriu, Salvador: «СТИХИ ИЗ ЦИКЛА Книга Синерья» [Poemes del cicle “Llibre de Sinerja”], trad. Natal'ja Vanhanen, *Иностранная литература* 2, 115–117.

- Vidal, Elena (1987): «A propòsit de dues antologies russes de poesia catalana», *Els Marges* 36, 116–131.
- Vidal, Helena (2009): «Introducció», dins: Mandel’štam, Osip [Óssip Mandelstam]: *Poesies*, trad. Helena Vidal, Barcelona: Quaderns Crema (Poesia dels Quaderns Crema; 59), 9–46.
- Wachtel, Michael (2004): *The Cambridge Introduction to Russian Poetry*, Cambridge: Cambridge University Press.

■ Annex: Versions de Salvador Espriu en rus, polonès i txec⁴⁵

DE “LES CANÇONS D’ARIADNA” (1949)

INICI DE CÀNTIC EN EL TEMPLE

*A Raimon, amb el meu agraiït aplaudiment.
Homenatge a Salvat-Papasseit*

Ara digueu: “La ginesta floreix,
arreu als camps hi ha vermell de roselles.
Amb nova falç comencem a segar
el blat madur i, amb ell, les males herbes.”
Ah, joves llavis desclosos després
de la foscor, si sabieu com l’alba
ens ha trigat, com és llarg d’esperar
un alçament de llum en la tenebra!
Però hem viscut per salvar-vos els mots,
per retornar-vos el nom de cada cosa,
perquè seguíssiu el recte camí
d’accés al ple domini de la terra.
Vàrem mirar ben al lluny del desert,
davallàvem al fons del nostre somni.
Cisternes seques esdevenen cims,
pujats per esglaons de lentes hores.
Ara digueu: “Nosaltres escoltem
les veus del vent per l’alta mar d’espigues.”
Ara digueu: “Ens mantindrem fidels
per sempre més al servei d’aquest poble.”

Z CYKLU „PIEŚNI ARIADNY” (1949)

POCZĄTEK PIEŚNI ŚPIEWANEJ W ŚWIĄTYNI

A teraz mówcie: „Zakwita żarnowiec
i na polach wszędzie czerwienią się maki.
Więc nowym sierpem zaczynamy ścinać
dojrzałe zboże a z nim razem chwasty”.
Wy, młode wargi, któreście zakwitły
po ciemnej nocy, nie wiecie, jak świt
wolno nadchodzi, jak długie czekanie,
zanim podniesie się światło z pomroki!
Lecz myśmy po to żyli, żeby ocalić wam
słowa,
i żeby zwrócić wam imię każdej rzeczy,
żebyście prostą drogą szli,
otwierając posiadanie ziemi.
Patrzyliśmy długo na horyzonty pustynne
i schodziliśmy na dno naszych snów.
Wyschle cysterny zdaly się jak góry
a stopnie ku nim – powolne godziny.
A teraz mówcie: „Nasłuchujmy głosu,
tego, co mówi wiatr w wysokim morzu
kłosów”.
A teraz mówcie: „Na zawsze będziemy
w służbie tego ludu, jemu zostaniemy
wierni.”

45 Reproduïm els textos originals amb l’amable autorització dels hereus dels drets d’autor de Salvador Espriu i d’Edicions 62 a fi que es puguin comparar amb les traduccions a les llengües eslavés.

Espriu, Salvador (41981): *Obres completes, I. Poesia*, Barcelona: Edicions 62 (Clàssics Catalans del Segle XX), 142.

Versió polonesa d'Aleksandra Olędzka-Frybesowa.
Literatura na Świecie 82: 2 (1978), 123.

ZE SBÍRKY „ARIADNINY PÍSNĚ“

(1949)

ZAČÁTEK CHVALOZPĚVU V CHRÁMU

Řekněte: „Kručinka rozkvétá,
pole jsou zardělá vlčími máky.
Novými srpy teď sežneme
dozrálé obilí a s ním i plevel.“
Ach mladé rty, jež jste se otevřely
po dobách temnoty, kdybyste znaly,
jak dlouho nepřišlo svítání,
jak těžké je čekat na světlo ve tmách!
Pro vás jsme hleděli zachránit slova,
vrátit vám pojmenování všech věcí,
abyste našli nejkratší cestu,

*Aby jej Raimon zkusil zanotovat.
Pocta Salvat-Papasseitovi.*

stali se vlastníky té naší země.
Do dále mířily pohledy naše,
sestupovali jsme do hlubin snění,
ve vyschlých cisternách zřeli štít
zlézáný schodišti pomalých hodin.
Řekněte: „Je milé poslouchat,
jak vítr ševelí ve vlnách klasů.“
Řekněte: „My provždy věrně stát chceme
ve službách tohoto národa.“

B. 1965

Versió txeca de Jan Schejbal.
Espriu, Salvador (1980): *Zachráněná slova*, Praha: Odeon, 91.

DE “LES CANÇONS D’ARIADNA”

(1949)

EL MEU POBLE I JO

*A la memòria de Pompeu Fabra,
mestre de tots els qui parlen i
escriven en català, l’anomenin
com vulguin.*

Beviem a glops
aspres vins de burla
el meu poble i jo.

Escoltàvem forts
arguments del sabre
el meu poble i jo.

Una tal lliçó
hem hagut d’entendre
el meu poble i jo.

Z CYKLU „PIEŚNI ARIADNY”

(1949)

POMPEU FABRA W HOŁDZIE

Przelykaliśmy wolno
cierpkie wino pogardy,
mój lud i ja.
Sluchaliśmy twardych
argumentów miecza,
mój lud i ja.
Musieliśmy znieść
taką samą lekcję,
mój lud i ja.
Ten sam los
połączył nas na zawsze,
mój lud i mnie.
Władca czy sługa?
Nie można ich odróżnić od siebie –
Mój lud i ja.

La mateixa sort
ens uní per sempre:
el meu poble i jo.

Senyor, servidor?
Som indestriables
el meu poble i jo.

Tenim la raó
contra bords i lladres
el meu poble i jo.

Salvàvem els mots
de la nostra llengua
el meu poble i jo.

A baixar graons
de dol apreniem
el meu poble i jo.

Davallats al pou,
esguardem enlaire
el meu poble i jo.

Ens alcem tots dos
en encesa espera,
el meu poble i jo.

Esprriu, Salvador (41981): *Obres completes, I. Poesia*, Barcelona: Edicions 62 (Clàssics Catalans del Segle xx), 143–144.

DE “EL CAMINANT I EL MUR”

(1954)

ASSAIG DE CÀNTIC EN EL TEMPLE

Oh, que cansat estic de la meva
covarda, vella, tan salvatge terra,
i com m’agradaria d’allunyar-me’n,
nord enllà,
on diuen que la gent és neta
i noble, culta, rica, lliure,
desvetllada i feliç!
Aleshores, a la congregació, els germans
dirien
desaprovant: “Com l’ocell que deixa el niu,
així l’home que se’n va del seu indret”,
mentre jo, ja ben lluny, em riuria

My mamy słuszność,
mój lud i ja,
a nie łajdacy i złodziejce.
Ratowaliśmy słowa
naszej mowy,
mój lud i ja.
Uczyliśmy się stapać
po schodach żaloby,
mój lud i ja.
Upadli na dno studni
spoglądaliśmy w niebo,
mój lud i ja.
I podnosimy się razem
w gorączkowym wyczekiwaniu,
mój lud i ja.

Versió polonesa de Marek Baterowicz.
Literatura na Świecie 7 (1971), 143.

ZE SBÍRKY „POUTNÍK A ZEĎ“

(1954)

POKUS O CHVALOZPĚV V CHRÁMU

Ach, kterak jsem unaven tou svojí
zbabělou, starou, tak divořskou zemí
a s jakou chutí bych se vypravil z ní
na sever,
kde lidé prý jsou bez poskvrny
a ušlechtilí, volní, moudří,
majetní, probuzení, šťastní!
Jenže v kongregaci bratří potom odsudek
by vyřkli:
„Tak jako pták, jenž opustí své hnízdo,
tak i člověk, jenž opustí své místo,“
zatímco já z dálky bych se usmál

de la llei i de l'antiga saviesa
d'aquest meu àrid poble.
Però no he de seguir mai el meu somni
i em quedaré aquí fins a la mort.
Car sóc també molt covard i salvatge
i estimo a més amb un
desesperat dolor
aquesta meva pobra,
bruta, trista, dissortada pàtria.

Espriu, Salvador (41981): *Obres completes, I. Poesia*, Barcelona: Edicions 62 (Clàssics Catalans del Segle XX), 303.

zákonu a pradávne učnosti
mé suchopárné země.
Avšak já nikdy nesmím poslechnout svůj sen
a zůstanu zde až do smrti.
I já jsem přece zbabělec a divoch
a miluji, navíc ještě
nad bolest beznadějně,
tu chudou a špinavou,
smutnou, nešťastnou svoji vlast.

Versió txeca de Jan Schejbal.
Espriu, Salvador (1980): *Zachráněná slova*, Praha: Odeon, 66.

ИЗ ЦИКЛА «ПУТНИК И СТЕНА»

(1954)

ЧЕРНОВИК ПЕСНОПЕНИЯ ДЛЯ ИСПОЛНЕНИЯ В ХРАМЕ

О, как мне надоело
мое трусливое, дряхлое, дикое селенье!
О, как мне хочется уехать
куда-нибудь на север,
где, говорят, люди опрятны,
благородны и умны,
свободны и богаты,
деловиты и счастливы!
Конечно, мои земляки
осудят меня:
«Человек, оставивший родину,
подобен птице, бросившей гнездо».
Правда, я их уже не слышу!
В своем далеке я от души посмеюсь
над старомодной мудростью
моего нерасторопного народа!
Но этой мечте не суждено сбыться,
и я проживу здесь до самой смерти,
потому что я сам труслив и упрям,
как все мои земляки,
и, кроме того,
до отчаянной боли влюблен
в эту мою бедную,
грязную, грустную, горькую родину.

Versió russa de Sergej Gončarenko.
Espriu, Salvador (1987): *Избранное* [Obres

НАБРОСОК ПЕСНОПЕНИЯ В СОБОРЕ

О, как меня тяготит
мой жалкий, закосневший, обветшалый
край
и как мне хочется уехать
куда-нибудь на север,
где, по рассказам, все опрятно,
сметливы, независимы, бодры,
зажиточны и тороваты.
Мои земляки меня как один осудят:
«Для человека отчий дом покинуть –
то, что для птицы позабыть гнездо».
А я, издавек, лишь усмехнусь
над застарелой мудростью и обычаями
моего отсталого народа.
И все же никогда я этого не сделала
и проживу здесь до самой смерти.
Ведь я и сам такой же жалкий и такой
же косный,
а вдобавок
я отчаянно, до боли привязан
к моей неотесанной,
нищей, унылой, злосчастной родине.

Versió russa de Vsevolod Bagno.
Bagno, Vsevolod E. / Plavskin, Zacharij I.
(ed.) (1984): *Из каталонской поэзии* [Poesia catalana], Leningrad: Художественная литература, 187.

escollides], ed. Natal'ja Matjaš, Moskva: Падыга, 54–55. [Publicada anteriorment, amb algunes variants, dins: Gončarenko, Sergej F. (ed.) (1981): *Огонь и розы. Из современной каталонской поэзии* [El foc i les roses. Poesia catalana contemporània], Moskva: Прореец, 183–184.]

Z CYKLU „WĘDROWIEC I MUR”

(1954)

PRÓBA HYMNU W ŚWIĄTYNI

Zmęczony już jestem tą moja
tchórzliwą, starą i nieokrzesałą ziemią,
tak bardzo chciałbym stąd uciec
na północ,
gdzie, jak mówią, ludzie są czystsí,
szlachetni, wykształceni, majątni, wolni,
rozumni i szczęśliwi!
Wówczas bracia w zakonie rzekliby
z naganą: „Niczym ptak opuszczający
gniazdo
jest człowiek, który odchodzi ze swego
miejsca”,

podczas gdy ja, daleko już, śmiałbym się
z prawa i starej mądrości
mego jałowego ludu.
Nigdy jednak nie spełnią się moje
marzenia
i pozostaną tutaj aż do śmierci.
Albowiem i ja jestem tchórzliwy,
nieokrzesany,
poza tym, kocham
rozpaczliwie, do bólu,
tę moją biedną,
brudną, smutną, nieszczęsną ojczyznę.

Versió polonesa de Carlos Marrodán Casas.
Literatura na Świecie 196: 11 (1987), 342.

DE “PER A LA BONA GENT”

(1984)

M’HAN DEMANAT QUE PARLI DE LA MEVA EUROPA

Cum grano salis.
A Joan Crusellas.

Jo sóc d’una petita terra
sense rius de debò, sovint assedegada de
pluja,
pobra d’arbres, gairebé privada de boscos,
escassa de planures, excessiva de
muntanyes,
estesa per llevat al llarg de la vella mar
que atansa el difícil i sangonós diàleg

ZE SBÍRKY „PRO DOBRÉ LIDI“

(1984)

POŽÁDALI JSTE MĚ, ABYCH MLUVIL O MÉ EVROPE

Cum grano salis.
Joanu Crusellasovi

Pocházím z malé země
bez opravdových řek, často žíznící po
kapce deště,
chudé na stromy, pomalu zbavené lesů,
skoupé na roviny a hýřící horstvy,
ležící na východě při starém moři,
jež sblížuje nesnadné a krvavé dialogy
tří kontinentů.

de tres continents.

Unes palmeres que amb els ulls closos
 miro sempre immòbils sota l'oreig
 tanquen el meu país pel migjorn.
 Pel nord, unes maresmes. I a posta de sol
 hi ha unes altres terres que anuncien el
 desert,
 les nobles, agostades, espirituals terres
 germanes
 que jo estimo tant.
 Alts cims trenquen la meva pàtria en dos
 Estats,
 però una mateixa llengua és encara
 parlada a banda i banda,
 i en unes clares illes endinsades en el mar
 antic,
 i en una contrada també insular, més
 llunyana,
 que avui pertany a un tercer poder.
 Que diversa la meva petita terra
 i com ha hagut de sofrir, durant segles i
 mil·lenaris,
 la violència de diversos pobles,
 les aspres guerres civils enceses dintre els
 seus límits
 i més enllà del palmerar i els aiguamolls,
 de la seca altiplanura i de les ones!
 Perquè prou sap el nostre llarg dolor
 que qualsevol guerra desvetllada entre els
 homes,
 la més estranya o grandiosa lluita
 que s'abrandi entre els homes,
 és tan sols una guerra civil
 i ens porta a tots patiment i tristesa,
 la destrucció i la mort.
 Per això ara és tan profunda la nostra
 esperança
 –en el meu somni, ja contemplada
 realitat–
 d'integrar-nos, en un temps que sentim
 proper,
 salvades la nostra llengua i la nostra
 història,
 en una unitat superior que duu el nom,
 obert, bellíssim, d'aquella filla d'Agènor,
 que un savi esguard veié prodigiosament
 passar
 de la costa fènicia a les platges de Creta.

Několik nehybných palem ve vánku,
 které zavřenýma očima vždy vidám,
 uzavírá mou zemi na jihu.
 Vlny ze severu. A na západě
 leží další země, které předpovídají pustinu,
 vznešené, vypasené, oduševnělé sesterské
 země,
 které mám tak rád.
 Vrcholy hor trhají mou vlast na dva státy,
 nicméně stejným jazykem se dosud mluví
 po obou stranách hranice,
 na několika jasných ostrovech ve
 starověkém moři
 a na kousku vzdálenější ostrovní půdy,
 která dnes patří třetímu státu.
 Jak rozmanitá je moje malá země
 a kolik násilí musela strpět za celá staletí
 a tisíciletí od různých národů,
 drsných občanských válek zažehých na
 jejím území
 i za palmovými háji a bahnisky,
 za suchou náhorní rovinou a vlnobitím!
 Neboť příliš dobře ví naše stará bolest,
 že jakákoli válka rozpoutaná mezi lidmi,
 nejpodivnější nebo nejvelkolepější boj,
 který se strhne mezi lidmi,
 je pouhou občanskou válkou
 a přináší nám všem utrpení a smutek,
 ničení a smrt.
 Proto se nyní tak prohloubila naše naděje
 – v mém snění už pozorovaná
 skutečnost –,
 že se začleníme, a snad už zakrátko,
 až bude zachráněn náš jazyk a naše
 historie,
 do vyššího celku, který nese otevřené,
 překrásné jméno oné Agénorovy dcery,
 již moudrý pohled spatřil zázračně
 přestoupit
 z fénického břehu na pobřeží Kréty.
 Až nastane ten den, učiníme první
 a nesmazatelný krok k nejvyšší
 jednotě a rovnosti mezi všemi lidmi.
 A tehdy nám možná bude dovoleno
 započnout
 bez společenských tříd i náboženských
 nenávisť,
 bez krutého a nespravedlivého pohrdání

Quan arribi el dia, haurem fet el primer
i inesborrable pas vers la suprema
unió i igualtat entre tots els homes.
I potser aleshores ens serà permès de
començar,
sense classes socials, ni odis religiosos,
ni diferències cruels i injustes pel color de
la pell,
la nostra peregrinació a través de l'espai,
cap a la pensada llum,
i de seguir sense temença les misterioses
vies interiors de Déu, del no-res,
els infinits i lliures i alhora
necessaris camins veritables de la bondat.

Que no sigui decebuda la nostra
esperança,
que no sigui escarnida la nostra confiança:
així molt humilment ho demanem.

B., 1959.

Espriu, Salvador (1987): *Obres completes, II. Poesia*, 2, ed. Francesc Vallverdú, Barcelona: Edicions 62 (Clàssics Catalans del Segle XX), 219–220.

DE “LA PELL DE BRAU”

(1960)

XLVI

A vegades és necessari i forçós
que un home mori per un poble,
però mai no ha de morir tot un poble
per un home sol:
recorda sempre això, Sepharad.
Fes que siguin segurs els ponts del diàleg
i mira de comprendre i estimar
les raons i les parles diverses dels teus fills.
Que la pluja caigui a poc a poc en els
sebrats
i l'aire passi com una estesa mà
suau i molt benigna damunt els amples
camps.
Que Sepharad visqui eternament
en l'ordre i en la pau, en el treball,

kvůli barvě pleti
naše putování prostorem
k předvídanému světlu
a procházet bez bázně tajemnými
vnitřními cestami Boha, nejsoucná,
nekonečnými a svobodnými, a zároveň
nutnými, skutečnými cestami dobra.

At' nezklame se naše naděje,
at' není zsměšněna naše důvěra:
o to tak přepokorně žádáme.

B. 1959

Versió txeca de Jan Schejbal.
Espriu, Salvador (1980): *Zachráněná slova*,
Praha: Odeon, 89–90.

ZE SBÍRKY „BÝČÍ KŮŽE“

(1960)

XLVI

Občas je nutné, ba přímo nezbytné,
aby člověk zemřel pro svůj národ,
ale nikdy nesmí zemřít celý národ
jen pro jedince:
vždy na to, Sefarade, pamatuj.
Dběj o bezpečí na mostech dialogu
a snaž se chápat, nauč se mít rád
pravdy a rozličné jazyky svých dětí.
At' pozvolna dešť padne do osení
a vítr přechěchá jak otevřená dlaň,
jak jemná a blahodárná ruka, širý lán.
At' Sefarad žije navěky,
at' pozná mír a práci, pevný řád,
jak chutná ta těžce zasloužená
svoboda.

en la difícil i merescuda
libertat.

Espriu, Salvador (1987): *Obres completes, II. Poesia*, 2, ed. Francesc Vallverdú, Barcelona: Edicions 62 (Clàssics Catalans del Segle XX), 65.

Versió txeca de Jan Schejbal.
Espriu, Salvador (1980): *Zachráněná slova*, Praha: Odeon, 81.

ИЗ ЦИКЛА «ШКУРА БЫКА»

(1960)

XLVI

Порой бывает необходимо,
чтобы во имя народа умер
один человек,
но целый народ никогда
не должен умирать во имя
одного человека –
запомни это, Сефарад.
Наведи мосты пониманья,
постарайся постичь, полюбить
разноплеменную речь
детей твоих.
Да прольется медленный дождь
на пашню, и ветер
пусть ласково треплет
широкую ниву.
Живи, город наш, вечно
в мире, труде и свободе –
трудной,
но справедливой.

Versió russa de Sergej Gončarenko.
Espriu, Salvador (1987): *Избранное* [Obres escollides], ed. Natal'ja Matjaš, Moskva: Радуга, 79. [Publicada anteriorment, amb algunes variants, dins: Espriu, Salvador (1978): *Стихи* [Versos], ed. Natal'ja Matjaš, *Иностранная литература* 10, 117–118; i dins: Gončarenko, Sergej F. (ed.) (1981): *Огонь и розы. Из современной каталонской поэзии* [El foc i les roses. Poesia catalana contemporània], Moskva: Прогресс, 189.]

XLVI

Порой бывает необходимо,
чтобы один человек умер во имя
народа,
но никогда не должен умирать народ
во имя одного человека.
Земля моя, не забывай об этом.
Не дай погаснуть огоньку общения
и правоту разноязыкую, но
равноправную
своих детей пойми и полюби.
И пусть напоит дождь посевы,
и пусть заботливо благотворный ветер
обвеваает бескрайние поля.
И да благоденствует мой край
вечно, в труде и мире,
в нелегкой, выстраданной
свободе.

Versió russa de Vsevolod Bagno.
Bagno, Vsevolod E. / Plavskin, Zacharij I. (ed.) (1984): *Из каталонской поэзии* [Poesia catalana], Leningrad: Художественная литература, 187–188.

- Sebastià Moranta Mas, Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main, Institut für Romanische Sprachen und Literaturen, Grüneburgplatz 1, D-60629 Frankfurt am Main, <smoranta@em.uni-frankfurt.de>.

Zusammenfassung: Die ersten Übersetzungen der Werke von Salvador Espriu ins Russische, Polnische und Tschechische wurden in den 1970er Jahren veröffentlicht, als Espriu in Katalonien aufgrund einer patriotischen Interpretation von *La pell de brau* [Die Stierhaut] (1960) immer noch als politischer Dichter gesehen wurde. In diesem Aufsatz kontrastieren wir die katalanische Perspektive in der späten Francozeit mit der Haltung der kommunistischen Regime in Mittel- und Osteuropa. Die Stellung einiger Intellektueller zur dortigen Diktatur liefert verschiedene Schlüssel zum Verständnis der Rezeption Esprius in jenen Ländern. In diesem Sinne versuchen wir den scheinbaren Widerspruch zweier Deutungsansätze aufzuzeigen: nämlich zwischen einer systemkonformen Interpretation, die in Espriu ein Symbol des antifranquistischen Spaniens sah, und einer eher antikommunistischen Lesart, mit der sich gewisse Kreise von Gebildeten identifiziert haben dürften, die dem politischen System sowjetisch marxistischer Prägung kritisch gegenüberstanden. Des Weiteren widmen wir uns kurz einigen der übersetzten Werke sowie gewissen Tendenzen der Verlagspolitik. Den Beitrag beschließt eine kurze, repräsentative Auswahl „staatsbürgerlicher“ Dichtung von Espriu in ihrer Übersetzung in die drei genannten Sprachen, jeweils begleitet von den Originaltexten. ■

Summary: Early versions of some of Salvador Espriu's works in Russian, Polish and Czech were published in the 1970s, a period in which the figure of Espriu as a politically engaged poet was still current in Catalonia, due to the patriotic interpretation of *La pell de brau* [The Bull's Skin] (1960). In this essay the situation in Catalonia during the last years of Franco's rule is contrasted with that of the Communist regimes in Central and Eastern Europe. By illustrating the attitude of several intellectuals towards the dictatorial power we wish to offer ways of understanding Espriu's reception in those countries. Thus, we aim to explain the apparent contradiction between two interpretive approaches: on the one hand, an ideology loyal to the government, which saw Espriu as a symbol of the anti-Franco resistance; and a rather anti-Communist attitude on the other, which certain cultivated groups could identify with, as opposed to the Soviet-Marxist-oriented systems. Moreover, we comment some of the translated works and discuss several strategies for editorial planning. Finally, we propose a short but representative anthology of Espriu's "civic" poetry in all the three mentioned languages, accompanied by the original poems. [Keywords: Espriu, postwar Catalan poetry, politically engaged literature, Communist regimes, poetry translation, Soviet Union, Russia, Poland, Czechoslovakia] ■